

As escolas

Como as concibiron os emigrantes

O envío de remesas desde a emigración tivo unha grande importancia para a mellora das condicións de vida e para a modernización da economía galega, e tamén propiciou unha maior permeabilidade ás ideas procedentes do exterior.

A saída cara a América de milleiros e milleiros de galegos, moitas veces con carácter definitivo, provocou en numerosos casos un profundo sentimento de compromiso e solidariedade coa súa terra de orixe, non só no plano familiar, mais tamén coa veciñanza.

Un dos destinos destas remesas, o que deixou maior pegada no desenvolvemento da sociedade e da cultura galegas, concretouse na esfera educativa. Tivo como beneficiarios directos os seus veciños, xa que contribuíron a configurar a primeira rede escolar galega.

Esta intervención no proceso de equipamento de escolas en case toda Galicia debeuse en boa medida a unha situación de graves deficiencias. Moitos emigrantes sentíronse solidarios coa eixa educativa que existía en Galicia. Este foi o xermolo do envío de remesas para a creación de escolas instrutivas experimentadas polos propios emigrantes, que con frecuencia padecían un alto grao de analfabetismo. Cando chegaban a América atopábanse nunha situación de clara inferioridade no mercado laboral pola súa escasa cualificación académica e profesional, e víanse obrigados a aceptar os traballos máis ingratos, penosos e peor pagados. A súa experiencia americana levounos a concienciar de que a educación era fundamental para conseguir mellorar a súa condición no país de acollida.

O ensino converteuse así nun vehículo rexenerador e nun resorte de transformación social.

Viñeta de Castelao, álbum *Nós* (1931)

A intervención escolar dos ausentes realizouse en dúas modalidades: de modo individual e de modo colectivo. A modalidade individual comezou a agromar xa no primeiro período da emigración americana, na aurora do século XVII. Os seus promotores foron os filántropos indianos, que fixeron achegas económicas en forma de doazóns ou legados testamentarios moi variados, que abranguían desde pequenas cantidades para contribuiren ao fornecemento de escolas ou bibliotecas até importantes cantidades para a construción e o mantemento de varios centros educativos.

A modalidade de carácter colectivo alentárona as sociedades de instrución que se foron creando en América desde comezos do século XX. As devanditas sociedades custearon a implantación, dotación e financiamento das chamadas «escolas de americanos», que representaban unha alternativa complementaria e renovadora á rede oficial de establecementos públicos de ensino. Na súa maioría eran escolas laicas, gratuitas, con programas de estudos modernos e mesmo ás veces con certa orientación técnica, inspirados nos existentes nas repúblicas americanas de acollida.

As modalidades de intervención escolar auspiciadas polos emigrantes foron ben diversas: desde a construción de edificios de nova feitura ou o arrendamento de locais, até o envío de doazóns ocasionais para a mellora das infraestruturas ou dos útiles e materiais da escola. As iniciativas escolares viñeron da man de particulares e das sociedades de instrución, que vían o ensino como unha ferramenta para mellorar o futuro das novas xeracións. As novas escolas xestionábanas, moitas veces, delegacións locais nomeadas polas entidades centrais de América, que se ocupaban de todos os aspectos do seu funcionamento. Mais tamén

houbo casos en que se entregaron as escolas aos municipios, unha vez que se construíron e se forneceron das infraestruturas adecuadas.

Interior da antiga escola de Burela nunha clase coa mestra e as alumnas

No que atinxe ao aspecto arquitectónico, para o deseño dos edificios seguíronse criterios de funcionalidade e hixiene, procurando a calidad dos materiais e tratando de responder dunha maneira máis acaída ás necesidades pedagóxicas da actividade escolar. As escolas tiñan que contar con espazos para o recreo, a práctica dos deportes ou campos de experimentación agrícola. Moitas delas, ademais, dispoñían de vivenda para os mestres/as. Houbo unha preocupación clara por equipar estes centros de mobiliario e material educativo adecuado, instrumental científico, biblioteca, obradoiros, museos, etc.; isto é, recursos pedagóxicos pouco comúns nos espazos escolares do seu tempo. Con certa frecuencia mesmo este material era enviado desde América.

As accións das sociedades de instrución funcionaron como resorte fundamental para a expansión da rede educativa pola Galicia rural e como axente modernizador das aldeas e parroquias destinatarias.